

YENİ TÜRKİYE VE ÇİN

ATATÜRK BİBLİYOGRAFYASINA İLÂVE

W. EBERHARD (Ankara)

I

Atatürk'ün hayatı ve eseri bütün dünyada alâka uyandırmıştır. Yabancı dillerde yazılan ve hemen sayılamıyacak kadar çok olan eserler de bunu ispata kâfidir. Atatürk ve eseri hakkında niçin yabancı dillerde kitaplar yazılmıştır sualini sormak enteresan olacaktır. Çünkü yeni Türkiye hakkında yapılan kitapların çoğu sırf tarihî ve objektif sebeplerden yazılmayıp burada bahsetmeğe lüzum görmediğimiz muhtelif sebeplerden dolayı yazılmıştır. Bunu anlamak da gayet basittir, çünkü bu devletler ya doğru-
dan doğruya Türkiye ile temas halindedirler veyahut Türkiye ile münasebetleri vardır. Şimdi Atatürk ve yeni Türkiye hakkında çince yapılan kitapların sırf objektif ve tarihî sebeplerden dolayı yazıldığını kabul etmek icap eder. Çünkü Çin gerçekten Türkiye ile doğrudan doğruya temas halinde olmadığı gibi bu iki memleket arasındaki münasebetler de sırkı değildir. Fakat bunun böyle olmadığı hayreti muciptir. Çünkü Çinde yeni Türkiye hakkında yazılan kitapların hepsi muayyen bir gaye takip ederler.

Bununla beraber Çinde Atatürk ve yeni Türkiye hakkında az kitap da yazılmamıştır. Şimdi önümde 6 kitap [1] var; fakat elde

[1] Kendisinde bulunan bu kitapları muvakkaten göndererek bana bunları tetkik fırsatını veren İzmir İnci Erkek Lisesi direktörüne büyük lütfkârlığından dolayı teşekkürlerimi iblâğ etmek isterim.

edemediğim daha birçokları da mevcuttur. Bundan Çinde, Atatürk ve bugünkü Türkiyeye hakikaten alâka gösterildiği ve onun hakkında malûmat elde edilmek istendiği anlaşılır. Burada bahsedilen kitaplar, Türkiye'ye gelmeyip, bilhassa İngilizce gibi, başka dillerdeki kitaplardan aldıklarını mümkün olduğu kadar doğru tasvir etmeğe çalışan müellifler tarafından yazılmıştır. Bunun tehlikeli olduğunu müelliflerden hiç olmazsa biri hissetmiştir. Bahsetmek istediği mevzular hakkında, Çindeki büyük kütüphanelerin pek azında malzeme bulunduğu ve bunun da natamam olduğundan şikâyet eden müellif yazısına şöyle devam ediyor: «İrkî yanlış hükümlerle dinî manialar daima fikir ihtilâfının kaynağı olmuştur. Bunun için de Avrupalı müelliflerin değişik hükümleri vardır. Biz de her şeyi derhal kabul edemeyiz [2]» Bu suretle bütün Çinli müellifler müşkül vaziyettedirler. Çünkü orijinal türkçe metinleri okuyamazlar, kendileri de memleketi tanımazlar. Buna rağmen yeni Türkiye ve Atatürk hakkında yazmaya teşebbüs etmeleri Çindeki alâkanın delilidir.

Bu alâka neden bu kadar büyüktür, neden bu kitaplar yazılmıştır? Bu soruların cevabını en iyi müelliflerin kendileri veriyorlar; biri diyor ki: «Türkiye'ye ve Çin'e, her ikisine de, şarkın hasta adamı deniyordu. Çin uzak şarkın hasta adamı, Türkiye ise yakın şarkın hasta adamı idi. Eğer Türk inkılabından evel Çin ile Türkiye'nin iç ve dış va-

[2] Liu, Önsöz S. 2.

ziyetleri mukayese edilecek olunursa her iki si de kardeş devletler sırasına girmiştir. Buna mukabil Çin kardeş devlet, hasta adamın memleketi nazariyle bakılabilirdi.... Fakat şimdiki Türkiye 1924 inkılabından sonra artık hasta adam değildir, büyük devletler sırasına girmiştir. Buna mukabil Çin?... [2] Bir başkası daha açık olarak: «Bugünkü Çinden bahsederken birçokları mahvolduğunu söylüyorlar. Hakikatte ise ümidi, tazyik altında kaldığı için değil, fakat kendimiz mukavemet etmediğimiz yani mukavemet etmesini bilmediğimiz için kesmeliyiz. Bugün daima: «Kuvvetsiz bir devletin dış siyasete ihtiyacı yoktur» deniyor. Bu mahvolmuş bir devletin sözüdür. Kuvvetsiz bir devlet, eğer dış siyaseti yoksa, kendinden ümidini kesmekten başka çare yoktur. Türkiye tekrar yükselişinde harici siyasetinden çok kuvvet almıştır. Bütün vatandaşlarımız bundan örnek almalıdırlar. Bugün umumiyetle kabul edilen başka bir noktai nazardan da şöyle söyleniyor: «Militaristlerle emperyalistler hâkimi mutlaklardır. Halk onları devirmek için nereden kuvvet bulsun?» Fakat bu yalnız isteksizliğin bir delilidir.... Türkiye de emperyalistlerden zarar görmüş ve haksız muahedelerin tazyiki altında kalmış ve bu suretle talihsizlikte Çinle kardeşlik etmiştir. Toprak kaybı, harp tazminatı, adli kapitülasyon ve gümrük idaresine müdahale gibi bizim için en acı olan şeyleri Türkiye katı derecede tatmıştır. Bundan maada sultanların idaresi altında Türkiye 6 - 700 sene karanlık mutlakiyet ve budalaca zulümlerle Çindeki generaller idaresinden aşağı kalmamıştır. Bizim noktai nazarımıza göre Türkiyenin boynundaki bu iki ağır zincirle hiçbir suretle ümidi kalmaması icap ederdi. Fakat son senelerin tarihî hakikatları bize yapılanları gösterdi: başlarında Kemal'in [3a] bulunduğu ve bütün halkın takip ettiği Türk inkılabı hakikî bir uyanış, yekvücut bir topluluk, hariçte cesur bir ordu,

[2] Sung, S. 38 - 39.

[3a] İsimleri çince metinde oldukları gibi alıyorum.

ve akıllı bir dış siyaset vücuda getirmiştir. Herkes bütün kuvvetini ve kalbini vererek karşılaştığı müşkülâta rağmen kuvvetli ve canlı yeni bir Türkiye meydana getirdi. Bizim vaziyetimiz tıpkı eski Türkiye'ninki gibidir. Türkiye tekrar kalktı ve yeni hayatına kavuştu. Bizim daha ne kadar gayret etmemiz lâzım!! [4]». Bu suretle bugünkü Türkiye ile önderleri her iki müellif için bir nümune teşkil etmektedir: Atatürk, artık kurularılması imkânsız görünen esaretten bir memleketin nasıl kurtarılabilceğini göstermiştir. Bu kitaplar yazıldığı zaman Çin buna benzeyen bir esaret altında yaşıyordu, fakat orada Atatürk'ün Türkiye'ye yaptığını yapacak bir adam henüz görünmüyordu. Çin, Türkiye'den ibret alabilir.

Diğer bir müellif de Çin'in Türkiye inkılabından öğrenebileceği en mühim şeyleri tasvir etmeğe çalışmaktadır ve Türk inkılabının muvaffakiyetini Atatürk'ün, muvakkat bir istifade temin etmek için inkılâpçı partinin itilâf akdetmesi icap ettiğini ve ideallerini ifşa etmemesi icap ettiğini, bildiğine atfederek şöyle devam ediyor: «Bir ihtilâlcî parti ile ıslahatçı parti arasında en büyük fark ihtilâlcî partinin itilâf akdetmemesidir. İtilâf akdetmemek idealleri başkaları veya başka partiler için feda etmemek, kendi noktai nazarlarını unutmamak ve vaziyete uymamak demektir. O halde ihtilâlcî bir parti neden muvafakat etmek ve vaziyete uymak istemez? Hakikaten hata işlemez mi? Hayır, bu böyle değildir. Bir ihtilâl gayrikabili içtinap ve lüzumlu bir şeydir. Bir memlekette ihtilâl çıktığı zaman eskilerden hiçbir şey kalmıyacak ve gelecek olsa bile düzelemeyecek bir hale gelmelidir. Bir memlekette ihtilâl muvaffakiyetle neticelenirse, kısa bir muvaffakiyetten sonra munkariz olsun, ister uzun zaman devam etsin, bu o memlekette eski vaziyetin artık kıymetini kaybettiğini gösterir. Bir ihtilâl fikri ayaksız bütün memleketi dolaşır ve ayrı ayrı erkeklerin ve kadınların kalplerine nüfuz eder... Bu suretle bir ihtilâlin muvaffakiyeti veya

[4] Liu, Önsöz S. 3 - 4.

ademi muvaffakiyeti itilâfsızlığa veya itilâfa bağlıdır. Ben burada başka şeylere girişmek istemiyorum, yalnız Türkiye'deki genç Türk harekâtının bir ihtilâl başlangıcı olduğuna fakat itilâftan ayrılmadığını söylemek istedim. İdareyi ellerine aldıkları zaman harici bir nişane olmak üzere Meşrutiyeti hazırladılar. Fakat yapacak başka bir şey bilmiyorlardı. Türk Devletinin eski büyüklüğünün heyecanı için eski Osmanlı İmparatorluğunun mirasını tekrar kurmayı ümit ettiler ve büyük Türk idesini remiz olarak kullandılar. Onlar din kudretinin hakiki hudutlarını anlamayıp, İslâm milletlerin birleşik kudretleriyle müttefik ordularına karşı koymayı tasarladılar. Bunların hepsi genç Türk harekâtına mensup olanların kalplerinde henüz ihtilâlciler olmadıklarını gösterir [1].

Buna mukabil tamamiyle yeni bir ideali doğru bulan ve bu ideali itilâfsız tatbik eden Atatürk'ün inkılabını gösteriyor. Bu onun için muvaffakiyetin esası olmuştur. Ve şöyle devam ediyor: «Birçok senelerdenberi bizde (Çinde) Türk inkılabının muvaffakiyeti idrak ediliyor, fakat muvaffakiyetin sebebi bilinmiyor. Biz yalnız inkılabımızın (Çin) muvaffakiyetsizliğine karışıyoruz. Fakat muvaffakiyet elde etmek için lâzım gelen esasları tetkik etmiyoruz. Bu kitap, her ne kadar, Türk inkılabını tasvir etmek istiyorsa da burada başlıca gayem vatandaşlarımızın muvaffakiyete ve muvaffakiyetsizliğe götüren noktaları görmeleri ve nazarı itibare almalarıdır [2].»

Bu neticelerden görülüyor ki, Çinde Atatürk eserlerini yalnız hayranlıkla seyretmiyorlar ve onun hakkında malûmat elde etmek istemiyorlar, aynı zamanda ona bir örnek ve Çin'de daha başarılması icap eden şeyleri başarmış bir adam nazariyle bakıyorlar.

II

Şimdi ayrı ayrı kitaplara bir göz gezdirelim ve muhteviyatı hulâsa edelim. Önümüzdeki en eski kitap Liu Ko-şu tarafından

[1] Çing, Önsöz S. I.

[2] Çing, Önsöz S. 3.

yazılan «Yeni Türkiye» (Hin Tu-ırğ-çi) [1] dir ve 1927 de neşredilmiştir. Müellif 3 sene bu mevzu üzerinde çalıştığını ve lüzumlu malzemeyi tedarik etmek için çok müşkülât çektiğini yazıyor. Kitap 3 kısma ayrılmıştır: ilk kısımda Türkiye'nin teşekkül tarihi, Türklerin Çinlilerle komşu oldukları ve Orta Asyadaki büyük devlete sahip oldukları zamandan başlıyor. Bu kısım bir dereceye kadar kitabın mukaddemesini teşkil ediyor (42 sayfa). Sonra Türk hakimiyetinin inhitatını daha mufassal bir şekilde tasvir ediyor. Ona göre 17 nci asırda başlayan Türk hakimiyetinin devamlı inhitat ve inkırazı Sevr muahedesiyle nihayetleniyor. Kitabın 3 üncü kısmı (S. 243 - 410) yeni Türkiye'nin inkılâp ve kalkınmasından bahsediyor. Sonuna, 1908 ile birinci teğrin 1926 seneleri arasındaki en mühim siyasi hadiseler ve Türk sultanlarının saltanat yıllarını gösteren iki cetvel ilâve edilmiştir. Yeni Türkiyenin tarihinden bahsedilirken Atatürk'ün (Çin kitaplarında umumiyetle Kay-mo-ırğ = Kemal denir) hayatı ile Lozan muahedesi ve bu muahedenin Türkiyenin istikbali için olan ehemmiyetine hususi bir bahis tahsis edilmiştir (S. 305 - 323). Yeni kanunlara, siyasi hadiselerden mada kadının hürriyetine, zirai, sınaî ve ticari kalkınmaya ve inkılâbın diğer muvaffakiyetlerine bilhassa çok ehemmiyet vermiştir. Üzerinde mümkün olduğu kadar titizlikle çalışılan bu kitap, bilâhare yeni Türkiye hakkında yazılan kitaplardan bir kaynak teşkil etmiştir. Aynı müellif Türkiye hakkında ufak bir kitap daha yazmıştır [2], fakat maalesef onu elde edemedik.

Bu oldukça mufassal kitabın neşredildiği sıralarda aynı isim altında 46 sayfadan müteşekkil ve Sung Şu-jin tarafından yazılan, harici siyaset serisine dâhil, bir kitap

[1] Serlavhası şöyledir: Hin Tu-ırğ-çi (yeni Türkiye). Müellifi Liu Ko-şu, Shanghai 1927, Commercial Press'de neşredilmiştir, 410 sayfa.

[2] Serlavhası: Tu-ırğ-çi go-mıng-şı (Türk İnkılâp Tarihi). Müellifi Liu Ko-şu, Shanghai, Comercial Press'de neşredilmiştir.

çıkmasıdır. Burada Osmanlı İmparatorluğunun nihayetlerinde başlayan Megrutiyet mücadelesine bilhassa çok ehemmiyet veriliyor ve sonunda yeni Türkiye kanunu esasından bazı kısımlar iktibas ediliyor. Asıl inkılâptan ve siyasi tarihten birkaç kelime ile iktifa edildiği gibi yeni Türkiye'nin terakkilerinden ve başarılarından da hemen hiç bahsedilmiyor. Bir memleketin kanunu esasıyla o memleketin hakiki başarıları hakkında bir fikir edinmenin imkânsız olduğu tabiidir, onun için bu kitapla yapılmak istenen tecrübeye muvaffak olmamış nazariyle bakılmalıdır. Buna rağmen müellife hak verilebilir. Çünkü onun bunu yazdığı sıralarda Çinde yeni kanunu esasî için çetin mücadeleler devam ediyordu ve Çin'de, bir memleketin dahili kalkınmasındaki müşkülâtı ancak modern kanunu esasının halledebileceği kanaati vardı [9].

Şimdi bahsedeceğimiz kitap orijinal bir eser olmayıp Çing Cünghing «History of Turkish Revolution» ismini taşıyan ve A. Toynbee ile mesai arkadaşı Kirkwood'un yazdığı kitabın tercümesidir. Asıl kitap 1926 da, çince tercümesi de yalnız mütercim'in ilâve ettiği ve yukarda birkaç cümlesini iktibas ettiğimiz bir önsözün ilâvesiyle 1928 [10] de neşredilmiştir. O halde bu kitaptan burada fazla bahsetmeğe lüzum yoktur.

Bundan sonra gelen ve yalnız «Türk tarihi» ismini taşıyan Cav Cing-yüan'ın kitabı daha mühimdir [11]. Müellif bu kitabı «Bü-

[9] Serlâvhası: Hin Tu-ırğ-çi (Yeni Türkiye): Müellifi: Sung-Şu-jun. Shanghai 1928, üçüncü tabı 1930 (İç sayfada 1927 yılı yazılıdır, önümüzdeki tabı ise 1930 senesindedir). Cung-hva (China Press) matbaası. 46 sayfa.

[10] Serlâvhası: Tu-ırğ-çi ko-ming-şı'dır. Mütercimi Çing Cünghing. 1928 de «The Intelligence Press Shanghai» da neşredilmiştir. 18 sayfa.

[11] Serlâvhası: Tu-ırğ-çi şı (Türkiye Tarihi). Müellifi: Cav Cing-yüan. 1935 te Cung-hva (China Press) matbaasında neşredilmiştir, Shanghai. 202 sayfa.

tün ilim sahaları hakkında Monoğrafyalar» adlı bir seride neşrettirerek kitabın gayesi hakkında şöyle söylüyor: «1917 de yüksek muallim mektebinden mezun olduğum zaman 7 - 8 sene orta mekteplerde çalıştım. Hergün erkek ve kız talebe ile karşılaştım ve hiçbir günüm bu talebenin nasıl okutulabileceği sualini sormadan geçmedi. Burada iki mesele bana çok mühim göründü. Evvelâ ders kitaplarından maada talebenin okuyabileceği mevzular için materyel bulunmaması, saniyen mektebe devam edemeyecek gençlerin kendi kendilerine okuma imkânını bulamamasıdır [12]». Şimdi bu kitap ve serideki diğer kitaplar bu noksanı telâfi etmek istiyorlar. Kitapta aşağıdakilere bilhassa ehemmiyet verilerek isteniyor:

Türkiye'nin diğer büyük Avrupa devletleriyle irtibatı, Türkiye'nin Balkan memleketleriyle münasebeti ve Türkiye'nin İslâmiyetle münasebeti. Burada müellifin söylediği gibi [13] en büyük ehemmiyet Atatürk tarihi, Türkiye'nin kalkınması, ve kalkındıktan sonra Türkiye'nin vaziyetine veriliyor. Bu malzeme 1934'e kadar kifayet ediyor. Bunu muhteviyatından da anlıyabiliriz; Eski Türkiye ve «Yakın şark meselelerinde Türkiye» (s. 31-38) hakkında yazılan birkaç bahisten sonra «Türkiye'nin inkılâpçı harekâtından ve aksi tesirinden» (s. 69-90), «Cihan Harbinde Türkiye» (s. 91 - 106), «Kemal ve kalkınma harekâtı» (s. 107 - 123), «Türk - Yunan harbi ve Lozan muahedesi» (s. 124 - 144) tasvir eder. Sonra «C. H. P. nin kuruluşu» (s. 145 - 158), «Atatürk'ün yeni Türkiye'si» (s. 159 - 202) nin tasviri gelir. Her bahsin sonunda birkaç sual vardır ki, bunları okuyucunun düşünmesi ve cevabını vermesi lâzımdır. Çünkü kitap bir nevi ders kitabıdır. Kaynak olarak bilhassa İngiliz ve Amerikan eserleri kullanıldı. Bundan maada Çin, İngiliz, Amerikan gazetelerinden ve son zamanlar tarihi ve siyaseti hakkında yazılan hususî çince eserler, Türkiye hakkında yazılan ve yukarda zikredilenlerle Hariciye Ve-

[12] Cav, Önsöz S. 1.

[13] Cav, Mukaddeme S. 1.

kâleti tarafından neşredilen fakat elde edemediğimiz «Türkiye'nin millî hakimiyetinin istirdadı tarihi» adındaki eserlerdir. Bu suretle kitap dikkatle hazırlanmış ve bazı ufak fakat önüne geçilemeyen anlaşmazlıklardan maada hitap ettiği muhit için iyi bir methal teşkil etmektedir. Bu anlaşmazlıklara sebep müellifin orijinal kaynakları okuyamaması ve yabancı literatürden yalnız Anglo-Sakson edebiyatının mevcut olması ve Fransız ile Alman ve başkalarından istifade edememesidir.

Lin Van—yen [^{13a}] 'in «Türkiyenin en yeni dış politikası» adlı kitabı bütün yeni Türkiye ile meşgul olmayıp yalnız Cihan Harbinden itibaren Türk siyasetiyle meşgul olur. Bu kitap hakikaten itina ile hazırlanmış ve az bir miktar teşkil eden 122 sayfa içinde Türkiye'nin harici siyasetini mümkün olduğu kadar objektif tasvir etmek istiyor. Müellif kaynak olarak muahedelerin asıllarını ve yalnız Anglo-Sakson edebiyatını almayıp enternasyonal edebiyatı almıştır. Cihan Harbinden sonra Avrupa siyasetini bilhassa aşağıdaki noktalara göre ayırıyor: «... Karakterlere göre siyaset statik siyaset ve dinamik siyaset olarak ikiye ayrılır. Birincisi sulh siyasetidir ki mevcut olan şeraiti idame ettirmeye çalışır. Diğeri faal bir siyasettir ve mevcut şeraiti yıkmayı düşündür.... Cihan Harbindeki hezimet ve yeni Türk Hükümetinin hiçbir zaman kabul etmediği Sevr muahedesinden beri toprak kaybı, millî hakimiyet hakkı [^{13b}] ve büyük devletlerin muhtelif cebir ve tazyikleri o kadar ağırdır ki, bundan daha ağır olmalarına imkân yoktu. Böyle fena bir vaziyet karşısında Türk harici siyaseti tabii bir dinamik siyasete temayül etti. Bunu fazla izah etmeye lüzum yoktur. Fakat Türk Hükümeti, baş eğmeden ve tecavüzi bir siyaset kullanarak büyük devletlerin vaziyetlerini değiştirmeleri için onları sıkıştırmakla kendi hakimiyetlerini müdafaa edemeyeceklerini

[^{13a}] Bütün serlavhası: Tu-ırğ-çi dzui-cin-cı vay-cvay cıng-tı. Müellifi: Lin Van-yen. Shanghai 1937, Cıng-Cung matbaası. 122 sayfa.

[^{13b}] «Exterritorialité» hakkı.

biliyordu. Netice hakikî bir fayda temin etmeden yalnız boş yere gayret sarfetmekten ibaret olacaktır. Bu suretle Türkiye dinamik bir siyasete temayül ettiyse de, aynı zamanda büyük devletlerle çarpışmaya mâni olmak ve sulhperverane bir terakki ile yavaş yavaş kalkınabilmesi için vaziyet aldı. Eğer bunu bilirse Türkiye'nin en yeni siyasetinde esaslı birkaç prensip müşahede edilebilir [¹⁴].» Müellif için bu prensipler aşağıdakilerdir:

- 1 — Sulhun idamesi;
- 2 — Emniyet;
- 3 — Komşularla iyi dostluk münasebatı;
- 4 — Siyasî vaziyetten istifade.

Bu sonuncusu müellife bilhassa fazla tesir etmiştir ve kendisine göre Türk siyasetinin bir hususiyetidir. Bunun bir delili olarak Lozan konferansında Türk heyetinin siyasetiyle elde ettiği muvaffakiyeti gösteriyor [¹⁵]. Müellif için Lozan muahedesini «Türkiyenin kalkınmasının esası» ndan daha ehemmiyetsiz değildir [¹⁶].

Bilâhare müellif 1921 senesinin Türk - Rus muahedesinden bahsederek muahedenin en mühim maddelerini kaydediyor, bunu Fransız - Türk itilâfı, İtalyan - Türk itilâfı, Türk - Amerikan dostluk paktı ve Türk - Afgan muahedesini takip ediyor ve muahedelerin hemen hepsinin en mühim kısımları iktibas ediliyor. Tabii Lozan muahedesine ve muahede için yapılan müzakerelere pek çok yer verilmiş (s. 33—47) ve Musul itilâfından mufassalan bahsedilmiştir (s. 48 - 60). Türk - Çin münasebatına hususî bir fasıl tahsis olunmuştur. 1877 de Türk—Rus harbi yüzünden ilk defa olarak Türk hükümeti tarafından siyasî münasebatın temini için teşebbüslerde bulunmuşsa da o zamanki Çin sülâlesinin iktidarsızlığından dolayı hiç bir şey yapılamamıştır. 1879 da Paris elçisi Arif Paşa tarafından tekrar müzakerelere yol açıldı. «Ancak 17 birinciteşrin 1925 de Türkiye'nin Belçikadaki mümessili Kâmil Bey ile Çin elçisi Wang Cıng—ci arasında ve Türki-

[¹⁴] S. 2-3.

[¹⁵] S. 5.

[¹⁶] S. 44.

yenin gösterdiği müsaeret ile memleketimizle bir dostluk ve ticaret muahedesi için müzakerelere başlandı. Pekin hükümetinin hariciyesi elçi Wang'a telgrafla derhal müzakereye başlamasını söylediye de Türk lâiyahısında en ziyade mazharı müsaade devlet olmak hakkı bulunduğu için memleketimiz muvafakat edemedi. Çünkü Mançu devrinden beri memleketimiz bu en ziyade mazharı müsaade devlet olmak hakkı yüzünden pek çok hakimiyet hakkını kaybetmiş olduğundan cumhuriyetin ilânından sonra hükümet en ziyade mazharı müsaade devlet olmak hakkını vermemek için mücadele etti. Bu siyasetimizin esas kaidelerinden olmuştur. Bu suretle müzakereler kesildi. 1926 da Pekin'deki Hariciye Nazırı Wang Cing—yen Türkiye ile Çin'in Asyada iki büyük devlet oldukları ve muahede akdetmeleri icabettiği kanaatına vararak Çin'in Moskova mümessili Cing Yen-hi'ye 4 maratta telgraf çekti ve Çin—Türk dostluk itilafının 8 maddesinin inzası için Türk elçisi ile müzakere etmesini söyledi.

O zamanlar memleketimizde bu husustaki fikirler muhtelifti. Ve Türkistan valisi Yang Dzing—hui şiddetle bunun aleyhinde olup şöyle söyledi: «Türkler islamiyetin önderidirler. Türkistan nüfusunun yüzde yetmiş müslümandır. Ve Türklere bir ilâhî varlık nazırı ile bakıyorlar. Eğer Türk—Çin muahedesi üzerine Türkler serbest olarak Türkistana seyahat edebilirlerse Türklerin bize karşı fena niyetleri olmasa dahi belki üçüncü bir devlet tarafından kendi menfaatleri için kullanabilirler ve memleketimizin garbı tehlikede olabilir [27].» «Buna mukabil Wang Dzing—şan ile Türkiyede yaşayan 164 Çinli Pekin'deki Hariciye Nezaretine bir istida vererek iki memleket arasında bir muahede mevcut olmadığı için vaziyetlerinin kötülüğünü izah etmiye çalıştılar. Nihayet iki devlet uyuşamadı. Aynı zamanda Nankin'de halk hükümeti ihdas edildi ve bu suretle müzakereler tekrar inkıtaa uğradı. Şubat 1929 da tekrar Türkiyede yaşayan Çinlilerin talebi üzerine, Nankin'deki millî hükümet Vaşing-

ton'daki elçileri vasıtasıyla Türk elçisi Muhtar Beye müracaat ederek Türk—Çin ticaret muahedesi için müzakerelere başlamasını söyledi. Bu Lozan muahedesi ile daha başka muahedelerin akdedildiği bir sene idi. Ve Türkiye iktisadî buhran neticesinde herhangi bir ticarî muahede akid temayülünü göstermiyordu. Bu suretle ticarî mübadeleye ait Çin teklifi Türk Hükümeti tarafından tasvip edilmedi ve Türk hükümeti evvelâ bir dostluk muahedesinin ve bunu müteakip bir ticaret muahedesinin aktini teklif etti. Hükümetimiz muvafakat etmiye hazırıldı ve elçi Vu Çav—şu'ya istişare etmesi için tam salâhiyet verdi. Bunu müteakip Türk hükümeti ansızın Hulusi Fuat Bey'i Çine diplomatik mümessil olarak gönderdi. Bu da 9 nisanda Pekin'de Hariciye Nezaretini ziyaret ederek bir dostluk ve ticaret muahedesinin akdedilmesi için müracaatta bulundu. Çin Hükümeti müzakerelerin Nankin'de yapılmasını münasip gördü. Ve Hariciye Nazır Muavini Li Cing-lun'a müzakere etmek vazifesini verdi. Müteaddit müzakerelerden sonra dostluk muahedesinde uyuştular. Fakat Ticaret muahedesi hakkındaki müzakerelerde her iki devletin fikri ayrı olduğundan yine bir netice elde edilmedi. Aynı zamanda 1931 in yazında Türk hükümeti siyasi mümessili Fuat Bey'i memleketine geri çağırıldı. [28] «1931 Eylülünde Cenevredeki müzakereler de bir netice vermedi. Çünkü bu sefer Çinlilerin temayülleri yoktu. Nihayet 1934 yılının ilkbaharında Çin hükümeti kaç'leriyle beraber Kahire'de bulunan İsviçredeki elçisi Hu Şi-dzi'ya İsviçreye dönüşünde gayri resmî olarak Türkiyeye uğraması, vaziyet hakkında bizzat malûmat alması vazifesini verdi. Bu 1 nisanda Türk Hariciye Vekâletini ziyaret etti. Müzakereler esnasında nihayet anlaşıldılar. Ve 2 nisanda Bay Hu'ya telgrafla icabeden selâhiyetler verildi. 4 nisan günü öğleden sonra saat 5 de uzun zaman münakaşa edilen Türk Çin dostluk muahedesi Ankara'da imza edildi. Bu suretle iki memleket arasında ilk defa olarak esaslı olarak siyasi münasebetler tesis

[27] S. 61 - 2.

[28] S. 63 - 64.

«dilmiş oldu [19]» Kitabın bu kısmı, kendimden hiçbir tenkit ilâve edilmeden anlatılmıştır. Bu kısım yeni malûmat veren yeğane bir parçadır. Zira diğer kısımlarda müellif daima yabancı kaynaklara dayanmıştır. Burada ise kendi memleketindeki kaynaklardan istifade etmiş ve hadiselerden bir Çinliye nasıl görünüyorsa öyle bahsetmiştir. Bu suretle bu kısım çok mühim ve enteresandır.

Burada tetkik edeceğimiz sonuncu eser yalnız Atatürk'ün hayatından bahsediyor. «Kemal'in Bibliyografyası» [20] Dzing Cin tarafından yalnız 87 sayfalık ufak bir nüsha olup bütün ilim sahalarını ihtiva eden bir monografya serisindedir. Müellifin beyan ettiğine göre yarısı bir Japon biyografyasından [21] tercüme edilmiş fakat çok canlı yazılmış ve gayesi en büyük adamlardan birinin hayatını tasvir etmektedir. Kitap şu kelimelerle başlıyor: «Gazi Mustafa Kemal Paşa yeni zamanın büyük devlet adamlarından biridir. Bütün kuvvetini feda edip büyük bir enerji ile sukut etmiş Türkiye'yi yükselten büyük devletlerin takip ettiği yola getiren yeni zamanın müstakil bir devletini kuran bir halk kahramanıdır. Eski zamanlardanberi daima "zaman kahraman yetiştirir," derler, böylece Kemal en büyük kahramanlardan olduğu halde eğer Türkiye evvelce bu halde olmasaydı belki o da yetişmiyecekti [22].» Bunu ilk önce Atatürk'ün doğum sıralarında Türkiye'nin vaziyetinin bir tasviri takibediyordu. (s. 1—3). Bunu müteakip hayatının ve yaptığı işlerin tasviri gelir. Burada teferruata girmek istemiyorum. Yalnız kitabın ne tarzda yazıldığını göstermek için on ikinci kısımdan «Karım modern bir Türk kadınıdır» serlâvhalı parçayı tercüme edeceğim:

«Kemal nasıl bir adamdır, karakteri nasıldır? Bunu aydınlatamayız. Çünkü onunla ya-

[19] S. 64.

[20] Serlâvhası: Kai ma-ırg çuan-ci. Müellifi: Dzing Cin. Shanghai 1939 (?), Cing'vey matbaası. 87 sayfa.

[21] Serlâvhası: «Cihan tarihinde 10 kahramanın biyografyası».

[22] S. 1.

kından temas eden hiç kimse onun hakkında birşey yazmamıştır. Fakat yaptığı bütün işlerden aşağıdaki noktaları görebiliyoruz:

1) Fevkalâde kuvvetli bir adamdır. Çocukluktan, büyük eseri olan inkılâbın nihayetine kadar geçirdiği bütün tehlikelerden hiçbir zaman yılmadı; hepsini ayrı ayrı yendi ve başardı. Eğer böyle kuvvetli bir karaktere sahip olmasaydı hiç bir zaman bu kadar çok tehlike ve zarurete katlanamazdı. Eğer kendini çok yormasaydı böyle bir vazifeyi başaramazdı. Tehlikeli ve her taraftan mukavemet gören yolunda, Kemal, dişlerini sıkarak, ıztıraplara tahammül ederek yüksek idealine ulaştıran yolunu takip etti. Bunu başarabilmesi Kemal'in, kendine insanı hayran ettiren bir vasfıdır.

2) Kemal'in azimkâr olduğunu da görüyoruz. Gençliğinde annesinin arzusu hilafına askerî mektebe girmesi, askerlikte daima kendisinin karar vermesi, karar verme kabiliyeti olduğunu ispat eder. Bilâhare cemiyete girdi, Abdülhamid II hükümetinin memleket için teşkil ettiği tehlikeyi hissetti ve zalim hükümeti gördüğü zaman kendi hayatına ehemmiyet vermeden derhal genç Türk harekâtına iştirak etti. İlerde genç Türk partisinin zaafını ve Enverin karanlık plânlarını gördüğü zaman da derhal Önasya çölleriine kaçarak kendi Türk halk partisini kurdu. Bunda da onun kuvvetli azmini görebiliyoruz.

C. H. P. si teşekkül etmeğe vakit bulduğu sıralarda kötü Yunan orduları büyük bir taarruza geçtiler. Yunanlılar fevkalâde kuvvetli olduklarından Anadolu orduları bunlara nasıl mukavemet edebileceklerdi? Eğer o zaman Kemal'in karar ve plân kuvveti olmasaydı Yunan ordularını nasıl kovabilirdilerdi?

Bilâhare bütün müzakerelerdeki tavır büyük bir karar kuvvetine sahip olduğunu gösteriyor. İnkılâbın sonunda Cümhuriyet ilân edildikten sonra birdenbire islâmiyetin kuvvetini kırdı. Devletle dini ayırdı ve hükümet merkezini Ankaraya nakletti. Bunda ve gündelik hayatın daha birçok değişikliklerinde, yeni edebiyatın yaradılışında velhâsıl her yerde karakteri şiddetli bir karar kuvveti gösteriyor.

Eğer böyle fevkalâde bir karakteri olmasaydı ufak bir gümrük memurunun yetim oğlundan, Türkiyenin en yüksek Cümhurreisine nasıl yükselebilirdi. Böyle bir muvaffakiyeti kim tahayyül edebilir?

Kemal yalnız kuvvetli bir adam değildi. Vakta bir taraftan enerjik ve cesur olmakla beraber alelâde insanlardan daha çok hassastır. Karşıdan görüldüğü zaman sert ve soğuk bir adamdır, diğer taraftan da eski zamanlarda Lo-yang'ın «gümüş semerli beyaz ata binip kırbaç sallayan» şen münevverlerimize benzeyordu [23]. Devlet işlerine gömülse bile, yine gençliğinde Paris'in renkli dünyasında geçirdiği içki âlemlerini hatırlatıyordu. Bugüne kadar bazan Ankaralılar Çankayadan, Reisi-cümhurun evinden, gelen piyano seslerini işitebiliyordu. Bu Reisicumhurları Kemal'in çaldığı piyanonun güzel toplarıydı...

Yeni doğan Türkiye ile reisleri Kemal'in iki karakteri vardı: Bir defa kuvvetli bir millî hisle, siyasatlerine ve iktisadiyatına karşı taarruz eden Avrupanın büyük devletleriyle mücadele ediyorlar, diğer taraftan da avrupaileşmek ve modernleşmek için gayret ediyorlar.

Kemal ekseriya suvari gibi, güzel bir «morning coat» giyer, saati yeleğinin cebinde bulunur, caketinin cebinden bir mendil görünür. Büyük Yunan ordusunu mağlûp eden cesur General Kemal riyaseti cümhur köşküne böyle girer çıkardı. Bu şekilde karşılaşıldığı zaman belki bir çokları onu danslı eğlencelerde dikkat nazarını çeken kibar baylardan olduğunu zannedebilir. Fakat ona bir az daha yaklaşılabilecek ve daha dikkatli bakılacak olursa, onda büsbütün başka bir şey görülür. Bazuları çelik gibi, sık kaşları ve keskin gözleri vardı. Kime rasgelse onu baştan ayağa kadar dikkatle süzerdi. Bu ona has bir âdetti. Kırmızı, sıkı, ve ince dudakları vardı. Yüzü beyaz insanlardaki gibi beyazdı fakat göğsünde şarkıların alevli kalbi çarpıyordu.

[23] Eski bir Çin şüirinden bir mısra, Lo-yang Çin'in eski bir hükümet merkeziydi.

Zarif Kemal bir defa «karım modern bir Türk kadınıdır» demişti. Bu kelime bir kere cümhuriyete olan sevgisini gösteriyor diğer taraftan ise melânkolik bir cümledir. Çünkü Kemal kendi eliyle bir lâyiha hazırlamıştır ki bunda halk 20 yaşından itibaren evlenecekti. Fakat kendisi ancak 43 yaşında evlenmiştir. Bu Yunanlılardan İzmir'i kurtardığı zamandır. İzmir 3 seneden beri Yunan işgalı altında bulunuyor ve halk Kemal'in ordularının kendilerini kurtaracakları günü hasretle bekliyordu. Kemal İzmir'i kurtardığı zaman orada bulunan sayısız insan tarafından bir ilâh gibi karşılandı. Onu sayanlar arasında bir genç kız da vardı. Kemal henüz 3 gün İzmir'de iken bu genç kız gelerek Kemal'le görüşebilmesi için rica etti ve karar-gâhı evine nakletmesini teklif etti. O zaman Kemal çok hayret etmişti ve bir genç kızın bu kadar cesur ve heyecanlı olabileceğini hakikaten tasavvur edemiyordu. Bir müddet düşündükten sonra muvafık görmediği için teklifi reddetti. Fakat kız evine taşınması için ısrarla rica ettiği zaman, Kemal bir az tereddüt ettikten sonra bu heyecandan mütehassis oldu. Kemal bu kızın evinde oturduğu zaman şahsî münasebetlere yol açıldı ve birbirlerine karşı olan şahsî duyguları gittikçe arttı ve nihayet evlendiler. Evlendiklerin zaman Kemal 43, kız ise 23 - yahut bazı rivayetlere göre 19 yaşında idi. İsmi Lâtife idi...» [23 a].

Bu kitabın son faslı «Kemal'in bize verdiği mesaj»dır. Ve aşağıdaki cümlelerle nihayetleniyor: «Kemal artık insanların arasında bulunmuyor fakat bütün zayıf ve küçük devletlere, mevcudiyetleri için mücadele eden bütün devletlere sarîh bir mesaj bırakmıştır: Eğer muvaffak olunmak istenirse uzun bir mücadeleye mukavemet edebilmeli, o zaman son sulh yakın istikbalde olacaktır, o zaman kuvvetsiz devletler gelin, gelin, gelin, ve cebir zincirini koparın [24]!»

III

Bu suretle sathî tetkikimizi bitirmiş ol-

[23a] S. 80-84

[24] S. 87.

duk. Mümkün olduğu kadar her tenkitten içtinap etmeğe ve Çinin bugünkü Türkiye hakkında bildiklerini ve düşündüklerini göstermeğe çalıştık. Yazılan bütün kitapların elimizde mevcut olmadığı ve yalnız ufak bir kısmının bulunduğunu söylememiz icap eder; fakat buna sebep de bu zamanlarda kitapların getirilmesi çok güç olmasıdır. Buna rağmen orada Türkiye hakkında doğru bir fikir edinmek istediklerini ve memleketimiz ile yarıradıcısı Atatürk hakkında vukufları olduğunu

görebiliyoruz. Bu kitaplarda hakikate uymayan bazı noktalar vardır. Fakat bu ikinci bir kaynağa muhtaç olan Çinli müelliflerin kabahati değildir. Bu memlekette yaşamış olan Çinlilerin yazdıkları eserler daha noksandır. Belki şimdiye kadar yazılanları olmuştur. Sonra Türkçeden ve bilhassa Atatürk'ün bizzat yazdığı eserlerin tercümeleri de noksandır. Buna teşebbüs edileceğinden ve Türkiyenin orada daha iyi tanınmasına yardım edileceğinden eminim.

Türkçeye çeviren: İkbâl Berk
